

Соціальна компетентність: проблема визначення //Наукові записки Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя. Серія: психолого-педагогічні науки. – 2002. №4,ч.1. с.54-57.

УДК373.035 + 378.14

СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ: ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ

В.А.Ковальчук

У статті розглядається проблема визначення поняття соціальна компетентність вчителя у сучасній педагогічній науці.

У процесі реорганізації системи освіти актуальними стають питання удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів. Сучасне високотехнологічне суспільство сповнене непередбачуваних змін, труднощів та проблем. Ці проблеми суттєво позначаються на вихованні та навчанні підростаючого покоління. Вчителю необхідно володіти гнучким критичним мисленням, проявляти творчість в діяльності, ініціативність та здатність координувати свої дії відповідно до визначених соціальних, колективних, особистісних завдань. Це визначає його професіоналізм, компетентність.

У сучасній науковій термінології все частіше почали застосовувати поняття професійної компетентності, соціальної компетентності, означення яких недостатньо чітко визначені. Ми зробимо спробу здійснити категорійний аналіз цих понять, з метою їх уточнення, визначення.

Загальнонаукове поняття компетенція (від лат. *Competo* – досягаю, відповідаю, підходжу,) означає: добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень, визначених законом, статутом або іншим актом, якої-небудь організації, установи або особи [2, 445]. Компетентний, як характеристики особистості, означає :- такий, який має достатні знання в якій-небудь галузі, який з чим-небудь добре обізнаним, тямущий; який ґрунтується на знанні, кваліфікований; - який має певні повноваження, повноправний, повновладний.

Тлумачення категорії “компетентність” у різних науковців принципово не відрізняється, проте виділяються різні аспекти цього поняття. Наведемо деякі з них.

В.І. Маслов характеризує компетентність як готовність на професійному рівні виконувати свої посадові та фахові обов’язки відповідно до сучасних теоретичних надбань і кращого досвіду, наближених до світових вимог і стандартів. На його думку, компетентність є поєднання науково-теоретичних знань з практичною діяльністю конкретної людини, яке дає змогу постійно забезпечувати високий кінцевий результат [6, 80]. В.Ю.Кричевський подає такі ознаки зазначеного поняття як наявність знань для успішної діяльності; розуміння цих знань для практики, набір операційних умінь, володіння алгоритмами вирішення задач; здатність творчо підходити до професійної діяльності. І.Б.Васильєв визначає компетентність як здатність працівника кваліфіковано виконувати означені види роботи в межах конкретної професії; досягати високих якісних та кількісних результатів праці на основі особистих знань, умінь та навичок. Він вважає, що компетентність забезпечує високу мобільність спеціаліста, здатність адаптуватися у мінливих умовах виробництва, впроваджувати інноваційні технології, приймати відповідальні рішення.

Як бачимо із наведених означень, поняття компетентності характеризує особистість із позиції її професійної діяльності і тісно пов’язане із професійною компетентністю. Поняття професійної компетентності характеризується не тільки знаннями і уміннями спеціаліста у певній професії. Т.Г.Браже додає ще ціннісні орієнтації і мотиви діяльності, рівень загальної культури, стиль взаємодії з оточуючими, здатність до самовдосконалення та саморозвитку [1,18] Ми зупинимось на розгляді професійної діяльності вчителя. У дослідженнях А.К.Маркової зміст професійної компетентності і педагога характеризується процесуальними і результативними показниками, і визначається як здатність та готовність його виконувати особисту професійну діяльність[5,62]. Ю.В.Стрельніков вважає,

що під професійною компетентністю вчителя необхідно розуміти глибоке знання педагогом навчально-виховного процесу, сучасних проблем педагогіки, психології та предмету викладання, а також застосовувати ці знання у своїй повсякденній практичній роботі. Н.В.Кузьміна розглядає професійно-педагогічну компетентність педагога за фахом і визначає як сукупність умінь педагога як суб'єкта педагогічного впливу особливим чином структурувати наукове і практичне знання з метою найкращого вирішення педагогічних завдань [4, 90].

Формування професійної компетентності вміщує важливий аспект становлення вчителя як соціальної істоти: задоволення її соціогенних потреб, що виражаються у самоствердженні, самореалізації і самоактуалізації. На жаль, на сучасному етапі вища педагогічна школа спрямована на підготовку високо ерудованого спеціаліста вузької спеціалізації, а проблема формування його соціальної компетентності, тобто уміння вчителя невирішеною.

Визначення змісту поняття “соціальна компетентність” науковцями розглядається у межах дослідження вікових періодів дитини [3, 275], що тісно пов'язане з завданнями соціального розвитку особистості:

- розвитку здатності дитини сприймати себе в контексті відносин з іншими людьми;
- формування потреби в контактах з оточуючими людьми;
- виховання соціальних мотивів спілкування;
- гармонійне поєднання різних засобів спілкування;
- збагачення досвіду спілкування;
- формування соціальних якостей особистості.

На нашу думку, можна виділити два підходи визначення поняття соціальної компетентності: педагогічний і соціологічний.

Педагогічний підхід визначає зміст цього поняття відповідно рівня сформованості особистості, як результат соціального розвитку, що являє собою суму певних особистісних властивостей, потреб, здібностей, елементарних теоретичних уявлень та практичних умінь і торкається

насамперед таких сфер як соціальне мислення, мовлення, мотиви, емоції, міжособистісна поведінка тобто когнітивний, поведінковий та емоційно-мотиваційний компоненти.

Соціологічний підхід розглядає це поняття відносно соціалізаційних процесів становлення особистості як соціальної істоти. Соціально компетентна особистість визначається як результат цілеспрямованого формального і неформального соціалізаційного впливу на особистість з метою набуття нею максимального соціального досвіду та можливості реалізації цього досвіду у соціальній практиці. А поняття соціальна компетентність - це здатність особистості орієнтуватися у різних життєвих ситуаціях, жити й ефективно працювати у суспільстві з ринковою економікою на основі сучасної базової методологічної, світоглядної, духовної, моральної, інформаційної культури. На основі цього підходу соціально компетентна людина здатна:

- приймати рішення стосовно себе і прагнути до розуміння власних почуттів і вимог;
- блокувати неприємні почуття і власну невпевненість;
- представляти, як слід досягати мети найефективнішим чином;
- правильно розуміти бажання, очікування і вимоги інших людей, враховувати їхні права;
- уявляти, як з урахуванням конкретних обставин і часу поводитися, беручи до уваги інтереси інших людей та власні вимоги;
- усвідомлювати, що соціальна компетентність не має нічого спільного із агресивністю і передбачає повагу прав і обов'язків інших.

Таким чином, соціальна компетентність є виключно важливою базисною характеристикою особистості, яка відображає її досягнення, рівень сформованості знань та умінь конструювати відносини з оточуючими людьми в міжособистісних стосунках, поведінці.

Вчитель виконує дві ролі: перша пов'язана із реалізацією основної функції - передати накопичений людством досвід, тобто здійснює

технологічні завдання – забезпечує засвоєння учнями певної сукупності знань, умінь та навичок. Але самі знання, уміння та навички мають подвійну природу: одні з них стосуються зовнішнього світу, інші – самої особистості, людей та суспільства, як органічного середовища і простору людського буття. І, якщо перші умовно кажучи можна передати “механічно”, звертаючись до учня переважно як до об’єкта навчання. То другі набувають реально особистісної сутності тільки тоді, коли переживаються самим учнем у живій практиці спілкування та взаємодії з учителем. Звідси друга і найважливіша роль учителя – він є вихователь і наставник. Його обов’язок – сформувати у дитини здатність та навички ефективно взаємодіяти з оточуючим світом, розвивати уміння встановлювати доброзичливі міжособистісні відносини, розуміти почуття і поведінку оточуючих, встановлювати визначені межі допустимої поведінки. Цей аспект суспільних завдань вчителя якраз і становлять сферу його соціальної компетентності.

Визначаючи поняття “соціальна компетентність вчителя”, науковцями виділяється соціальна компетентність як володіння спільною (груповою, кооперативною) професійною діяльністю і визначеними прийомами професійного спілкування, як соціальна відповідальність за результати професійної праці [5,60]. Виділяється також соціально-психологічна компетентність, яка включає його обізнаність у процесах спілкування, які відбуваються в середині групи між учнями, між педагогом і групою, і успішний розв’язок задач з врахуванням цього для досягнення прогнозованих педагогічних результатів [4,87].

На нашу думку, виділені означення соціальної компетентності не повні, характеризують тільки деякі сторони соціально-педагогічної професійної діяльності вчителя. Вважаємо, що соціальна компетентність вчителя – це здатність вчителя на основі сформованих професійних знань та умінь формувати у дитини здатність та навички ефективно взаємодіяти з оточуючим світом, розвивати уміння встановлювати доброзичливі

міжособистісні відносини, розуміти почуття і поведінку оточуючих, встановлювати визначені межі допустимої поведінки.

Кожний вчитель особисто соціалізує і трансформуючи людинознавче знання здійснює власне, індивідуально-неповторне відтворення соціуму і накопичення знань. Саме професійна соціальна компетентність вчителя реалізує соціально-культурний досвід тисяч поколінь. Тому так важливо у процесі підготовки майбутніх педагогів виділяти компонент – соціальна компетентність і формувати та розвивати необхідні для цього знання, уміння і навички. Такий підхід гарантує систематичне співвіднесення та об'єктивну оцінку, коригування та розвиток професійної соціальної компетентності згідно з вимогами соціальної реальності. Підхід до підготовки майбутнього вчителя як до процесу формування соціальної компетентності спеціаліста дає можливість знайти шляхи розв'язання протиріччя – між реальною потребою у кваліфікованих професійних педагогах і об'єктивною обмеженістю їх підготовки.

Література:

1. Браже Т.Г. Основные принципы совершенствования профессиональных знаний и умений учителя в процессе повышения его квалификации: Сб. науч. тр. – М.: АПН СССР, 1982. – с.18 – 33.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К., Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2001.–1440с.
3. Гуманізація навчально-виховного процесу: Зб. наук. пр. Випуск XI/ За заг. ред. Г.І.Легенького та В.І.Сипченка. – Слов'янськ: Видавничий центр СДП, 2001. – 328 с.
4. Кузьміна Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М.: Высшая школа, 1990. – 119с.
5. Маркова А.К. Психологические критерии и ступени профессиональности учителя // Педагогика. – 1995. - №6. –с. 56 – 63.
6. Маслов В.І. Принципи менеджменту в установах освіти // Освіта і управління. – 1997. - №1.

Kovalchuk V.A. The article deals with the problem of defining the notion of the social efficiency of a teacher.

Ковальчук В.А. В статье рассматривается проблема определения понятия социальная компетентность учителя.